

УДК 342.8:347.994 (477)

DOI: 10.36550/2522-9230-2021-10-15-19

Теремецький Владислав Іванович,
доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України, професор кафедри
цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету
e-mail: vladvokat333@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-2667-5167>

Чудик Наталія Олегівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
конституційного, адміністративного та фінансового права,
Західноукраїнського національного університету
e-mail: Natali_ternopil@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0649-2715>

СУДОВА ПРАКТИКА ЩОДО ВИРІШЕННЯ ВИБОРЧИХ СПОРІВ

Стаття присвячена аналізу стану судової практики щодо здійснення адміністративного судочинства з розгляду виборчих спорів. Досліджено наукові доробки вчених та практику Конституційного Суду України, Верховного Суду, судів I і II інстанцій, а також адміністративне законодавство.

З'ясовано, що вибори мають соціальну цінність, тому вони виступають важливою частиною життя суспільства, характеризують ступінь демократизації держави та спрямовані на реалізацію установчої влади народу, забезпечення активної участі громадян у політичному житті держави, створення умов для наближення громадян до влади.

Розкрито механізм, за допомогою якого громадяни можуть реалізувати своє право на адміністрування державних справ, на формування системи органів влади. Наголошено, що вказане може бути реалізовано лише за умови існування ефективної виборчої системи та демократичних принципів і процедур формування представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування, належного законодавчого врегулювання статусу всіх суб'єктів виборчого процесу.

Запропоновано діяльність адміністративних судів щодо забезпечення судового захисту учасників виборчого процесу розглядати як гарантію дотримання їх конституційних прав, адже фактично адміністративні суди не лише розв'язують публічно-правові спори, пов'язані з виборчим процесом, але й знижують суспільну напругу в державі.

Встановлено, що науково-практичне опрацювання судової практики щодо здійснення адміністративного судочинства з розгляду виборчих спорів набуває особливої актуальності з огляду на модернізацію виборчого законодавства України.

Розкрито проблемні питання судової практики щодо здійснення адміністративного судочинства з розгляду виборчих спорів.

Ключові слова: судова практика, виборчі спори, виборче право, судовий захист.

Teremetskyi V., Chudyk N. CASELAW ON RESOLVING ELECTORAL DISPUTES

The article is focused on the analysis of the state of caselaw on implementing administrative proceedings for electoral disputes. The scientific achievements of scholars and the caselaw of the Constitutional Court of Ukraine, the Supreme Court, courts of the I and II instances, as well as administrative legislation have been studied.

It has been found out that elections have social value, so they are an important part of society, characterize the degree of democratization of the state and are aimed at implementing the constituent power of the people, ensuring active participation of citizens in political life of the state, creating conditions for bringing citizens closer to power.

The authors have revealed the mechanism, which assists citizens to exercise their right to administer public affairs, to form the system of state authorities. It has been emphasized that it can be realized only if there is an effective electoral system and democratic principles and procedures for the formation of representative agencies of state power and local self-government agencies, proper legislative regulation of the status of all subjects of the electoral process.

The authors have offered to consider the activity of administrative courts on ensuring judicial protection of election participants as a guarantee of observance of their constitutional rights, since administrative courts both resolve public disputes related to the election process and reduce social tensions in the state.

It has been established that the scientific and practical elaboration of caselaw on the implementation of administrative proceedings for election disputes becomes especially relevant given the modernization of the electoral legislation of Ukraine.

Problematic issues of caselaw on the implementation of administrative proceedings for election disputes have been revealed.

Key words: caselaw, electoral disputes, suffrage, judicial protection.

Постановка проблеми. Стан судової практики є індикатором, що вказує на реальну спроможність

механізму системи адміністративного судочинства забезпечити реалізацію виборчого права. Розуміння стану судової практики не лише вказує на важливість її функціонального призначення – забезпечення правопорядку, але й надає можливість аналізувати та прогнозувати тактику і стратегію, а головне – визначати критерій передбачуваності дій суду у той чи інший процесуальний спосіб, а також довершеність моделі процесуальної системи загалом.

Відповідно до позицій Європейського суду з прав людини, забезпечення функціонування ефективної судової системи захисту виборчих прав є головною гарантією забезпечення проведення вільних і справедливих виборів. Йдеться про активне і пасивне виборче право громадян.

Верховний Суд приділяє значну увагу належному розгляду виборчих спорів. Законодавством передбачено спеціальні вимоги щодо прийому заяв про порушення виборчих прав і процесуальний порядок їх невідкладного розгляду.

Це вимагає від суддівського корпусу об'єктивного та швидкого розв'язання правових проблем, що виникають у цій сфері, оскільки досить часто навіть від розгляду індивідуальних спорів залежить довіра до виборчого процесу загалом, а отже, і сприйняття та визнання результатів виборів у державі й за її межами.

Безперечно, вибори – важливий інститут безпосередньої форми народної демократії, за допомогою якого забезпечується оновлення складу органів державної влади та місцевого самоврядування. Він має пріоритетне значення для забезпечення легітимності державної влади, розвитку громадянського суспільства, стабільності конституційного ладу та наступності влади народу, формування державності на демократичних, правових засадах. Іншими словами, завдяки інституту виборів фактично здійснюється публічне політичне відтворення самої держави.

Утім все зазначене може бути практично реалізовано лише за умови існування ефективної виборчої системи та демократичних принципів і процедур формування представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування, належного законодавчого врегулювання статусу всіх суб'єктів виборчого процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останніми роками наукові погляди у сфері виборчого права змінювалися під впливом змін у виборчому законодавстві, в результаті чого нині велика різноманітність сучасних досліджень основних положень адміністративно-правового забезпечення виборчого процесу.

Більшість досліджень у цій сфері переважно обмежувалися аналізом прогалин чинного законодавства, зокрема стосовно конкретних типів виборів. Однак проблемою залишається питання встановлення та законодавчого закріплення механізму юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства.

Проблематикою наукового обґрунтування судової практики в адміністративному судочинстві з розгляду виборчих спорів займалися В. Галайчук, М. Жушман, С. Кальченко, В. Колесниченко, М. Мельник, Ю. Попова, М. Ставнійчук та інші науковці.

Мета статті – аналіз окремих положень законодавства, наукових поглядів та судової практики у спорах щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом, задля виявлення прогалин неналежного правового регулювання цих правовідносин та вироблення пропозицій з їх усунення для практичного застосування під час майбутніх виборів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, судова практика – це викладена в судових рішеннях системна сукупність правових положень, які надають розуміння і тлумачення законодавчих приписів, доповнюють їх у разі виявлення прогалин або вирішують колізії норм права. Отже, судова практика формується у підсумку застосування судами норм права під час розгляду конкретних справ.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» наголошує на важливості забезпечення сталості та єдності судової практики, що є вираженням базових конституційних принципів права – верховенства права, рівності громадян перед законом і судом, незалежності і безсторонності суду, юридичної визначеності та законних очікувань. Ці принципи вимагають однакового застосування судами норм права за однакових фактичних обставин. Їх дотримання забезпечує прогнозованість судових рішень і стабільність правового регулювання, тобто сталість і єдність судової практики.

Забезпечення єдиної судової практики дозволяє узгодити різні підходи під час вирішення справ, подолати законодавчі прогалини і колізії, усунути помилки правозастосування, забезпечити однотипне розуміння положень законодавства. Як зазначено у Висновку Консультативної Ради європейських суддів 2017 року, однакове та уніфіковане застосування закону обумовлює загальнообов'язковість закону, рівність перед законом та правову визначеність. Єдине застосування закону обумовлює довіру громадськості до судів та покращує громадську думку стосовно справедливості та правосуддя [1]. Досвід, вироблений судовою практикою, надає можливість визначити основні способи вирішення конкретних юридичних спорів, виконує роль орієнтиру під час розгляду близьких за змістом справ.

Судові рішення є результатом казуального тлумачення норм права, здійсненого судом. Водночас в умовах романо-германської правової сім'ї така функція належить рішенням лише вищих судових органів, правові позиції і висновки яких виступають зразком застосування права, тобто зобов'язальним прецедентом тлумачення. Особлива роль у цьому відношенні судової практики Верховного Суду, яка, по суті, набуває значення джерела права. Нормативною основою для цього виступають ч. 5 і 6 ст. 13 Закону України «Про

судоустрій і статус суддів», відповідно до яких висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, а також повинні враховуватися іншими судами під час застосування таких норм права. Таке значення судової практики стає особливо помітним при правовому регулюванні відносин, які недостатньо ясно, неповно або суперечливо унормовані на рівні законодавства, а також у разі застосування судами принципів права та норм про права людини і основоположних свобод [2, с. 22].

Частина перша ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» покладає на Верховний Суд завдання забезпечення сталості та єдності судової практики. Тим самим законодавство покладає на Верховний Суд не лише завдання виправляти уже допущені помилки у застосуванні норм матеріального і процесуального права (шляхом перегляду судових рішень у касаційному, а у визначених законом випадках – і апеляційному порядку), але й через зобов'язальний характер судової практики Верховного Суду – попереджати виникнення таких помилок.

Вироблення єдиної усталеної судової практики у різних категоріях справ вимагає уникнення та усунення суперечностей (розходження правових позицій) у конкретних рішеннях Верховного Суду.

Аналізуючи проведення проміжних виборів народних депутатів України 2020-2021 років в окремих одномандатних виборчих округах, можна стверджувати про важливість єдності та сталості судової практики, виробленої під час загальнодержавних виборів 2019 року. Незважаючи на набрання чинності Виборчим кодексом України, відповідно до його перехідних положень зазначені вибори проводяться (і протягом поточного скликання Верховної Ради України будуть проводитися) на підставі Закону України «Про вибори народних депутатів України», який діяв і під час виборів народних депутатів України 2019 року. Цим визначається важлива роль судової практики, сформованої Верховним Судом під час розгляду виборчих спорів у 2019 році, для належного вирішення аналогічних справ під час проміжних виборів. Зазначимо, що попередньо вироблені правові позиції сьогодні ефективно застосовуються Касаційним адміністративним судом, що засвідчується низкою судових рішень, прийнятих протягом 2020-2021 років.

Наведемо деякі приклади, важливі у правозастосовному аспекті.

Одним із суперечливих питань протягом тривалого часу було визначення, чи завжди бездіяльність, вчинену суб'єктом владних повноважень (зокрема виборчою комісією), слід кваліфікувати як протиправну. У своїй практиці Касаційний адміністративний суд (далі – Суд) виробив загальне визначення, сформульоване під час розгляду виборчих спорів щодо президентських виборів 2019 року (див. [3]), відповідно до якого протиправна бездіяльність суб'єкта владних повноважень – це зовнішня форма поведінки (діяння) органу, посадової особи, яка полягає (проявляється) у неприйнятті рішення чи у нездійсненні юридично значущих та обов'язкових дій, які на підставі закону та/або іншого нормативно-правового регулювання віднесені до компетенції суб'єкта владних повноважень, були об'єктивно необхідними і реально можливими для реалізації, але фактично не були здійснені. Застосовуючи це визначення у справі щодо оскарження бездіяльності Центральної виборчої комісії із встановлення результатів виборів в одному з одномандатних виборчих округів, Суд ствердив, що для визнання бездіяльності протиправною недостатньо самого лише факту неналежного та/або несвоєчасного виконання уповноваженим суб'єктом обов'язкових дій. Важливими є також конкретні причини, умови та обставини, через які дії, що підлягали обов'язковому виконанню відповідно до закону, фактично не були виконані чи були виконані з порушенням строків. Значення мають юридичний зміст, значущість, тривалість та межі бездіяльності, фактичні підстави її припинення [4]. Зазначена правова позиція була застосована у недавніх рішеннях Касаційного адміністративного суду [5].

Важливе практичне значення мають стійкі правові позиції, що стосуються деяких аспектів реєстрації кандидатів. Так, стосовно внесення грошової (виборчої) застави Суд нагадав, що внесення грошової застави у встановленому розмірі та порядку є однією з умов реєстрації особи кандидатом у депутати в одномандатному виборчому окрузі, а порушення таких вимог є підставою для відмови у реєстрації кандидата. Тому внесення застави третіми особами, не передбаченими законом, є порушенням вимог виборчого законодавства. Суд дійшов важливого висновку, що вимога особистого внесення застави особою, яка висувається кандидатом, спрямована на дотримання ідеї чесних виборів та чистоти «політичних коштів», тоді як сплата грошової застави іншою особою буде суперечити цій ідеї. Дійсно, сплата застави замість кандидата іншою особою ставить кандидата у фінансову залежність від платника, що порушує вимогу політичної незалежності депутата (у разі обрання) і має ознаки корупційного діяння [6]. Сталість практики Суд продемонстрував, застосувавши цю позицію під час проміжних виборів 2021 року [7].

Єдину практику Суд застосовує також стосовно проблеми реєстрації кандидатів-однофамільців. Для Суду немає іншого шляху, аніж вказати на відсутність законних підстав для обмеження пасивного виборчого права кандидатів з однаковими прізвищами [8]. Слід визнати, що висування таких кандидатів часто переслідує політичну мету перешкоджати відомому кандидату, відволікаючи від нього, а отже, містить ознаки зловживання правом. Однак правові критерії для об'єктивного визначення суб'єкта зловживання правом у Суду відсутні. Це завдання належить вирішити законодавцю.

Єдність судової практики стосовно спірних питань тлумачення виборчого законодавства відображається не лише у сталому і послідовному змісті судових рішень. Чітка правова позиція Верховного

Суду, закріплена у його неодноразових рішеннях, впливає також на правозастосовну практику адміністративних органів, зокрема Центральної виборчої комісії.

Так, під час виборів 2019 року Суд у низці своїх рішень послідовно критикував і негативно оцінював надмірно формальний підхід Центральної виборчої комісії до оцінки документів, поданих кандидатами для реєстрації, і наголосив, що такий формалізм створює необґрунтовані перешкоди для реалізації кандидатами свого пасивного виборчого права (див., наприклад, [9]). Під час проміжних виборів 2020 року Суд застосував цю позицію більш широко, кваліфікувавши як надмірно формальний підхід Центральної виборчої комісії до визнання паспорта громадянина України недійсним на підставі помилкової напівофіційної інформації [10]. Слід зазначити, що під час проміжних виборів 2021 року спори з подібного приводу не виникали.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження судової практики щодо вирішення виборчих спорів, слід зробити такі висновки.

Незалежно від виду виборів право на судовий захист має бути уніфікованим і необмеженим. При цьому для ефективного врегулювання виборчих правовідносин законодавець зобов'язаний не лише розширити способи відновлення порушених виборчих прав суб'єктів, а й забезпечити реальне виконання судових рішень у виборчих справах.

Викладене свідчить про необхідність однакового та єдиного застосування виборчого законодавства органами адміністративної юрисдикції, що виникає із принципу рівності усіх перед законом.

Наступні вибори Президента України та народних депутатів України будуть вперше проведені відповідно до Виборчого кодексу України. Однак судова практика і правові позиції Верховного Суду, які відображають глибинне розуміння права, зберігатимуть своє значення і в нових нормативних умовах.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є аналіз практики Європейського суду з прав людини щодо вирішення виборчих спорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Консультативна Рада європейських суддів (КРЄС). Висновок № 20 (2017) про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону (проект перекладу), пп. 1, 6. URL: vru.gov.ua/content/file/Висновок_КРЄС_20.pdf

2. Петришин О. Судова практика як джерело права в Україні: проблеми теорії. *Право України*. 2016. № 10. С. 20-27.

3. Постанова Верховного Суду від 13 березня 2019 року у справі № 855/72/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80458150>

4. Постанова Верховного Суду від 9 серпня 2019 року у справі № 9901/423/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83552745>

5. Постанова Верховного Суду від 11 березня 2021 року у справі № 855/18/21. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/95493173>

6. Постанова Верховного Суду від 2 липня 2019 року у справі № 855/210/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82758839>

7. Постанова Верховного Суду від 8 березня 2021 року у справі № 855/16/21. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/95382389>

8. Постанова Верховного Суду від 30 червня 2019 року у справі № 855/187/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82716383>

9. Постанова Верховного Суду від 5 липня 2019 року у справі № 855/230/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82858407>

10. Постанова Верховного Суду від 3 жовтня 2020 року у справі № 855/61/20. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91969624>

REFERENCES:

1. Vysnovok № 20 pro rol sudiv u zabezpechenni yednosti zastosuvannia zakonu (proekt perekladu). (2017). [Conclusion № 20 on the role of courts in ensuring the unity of application of the law (draft translation)]. Konsultatyvna Rada yevropeiskykh suddiv (KRİeS). Retrieved from: vru.gov.ua/content/file/Vysnovok_KRYES_20.pdf [in Ukrainian].

2. Petryshyn, O. (2016). Cudova praktyka yak dzherelo prava v Ukraini: problemy teorii. [Judicial practice as a source of law in Ukraine: problems of theory]. *Pravo Ukrainy*, 10, 20-27. [in Ukrainian].

3. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 13 bereznia 2019 roku u spravi № 855/72/19. (2019). [The decision of the Supreme Court of March 13, 2019 in case № 855/72/19]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80458150> [in Ukrainian].

4. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 9 serpnia 2019 roku u spravi № 9901/423/19. (2019). [The decision of the Supreme Court of August 9, 2019 in case № 9901/423/19]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83552745> [in Ukrainian].

5. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 11 bereznia 2021 roku u spravi № 855/18/21. (2021). [Judgment of the Supreme Court of 11 March 2021 in case № 855/18/21]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/95493173> [in Ukrainian].

6. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 2 lypnya 2019 roku u spravi № 855/210/19. (2019). [Resolution of the

Supreme Court of July 2, 2019 in case № 855/210/19]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82758839> [in Ukrainian].

7. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 8 bereznya 2021 roku u spravi № 855/16/21. (2021). [Judgment of the Supreme Court of 8 March 2021 in case № 855/16/21]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/95382389> [in Ukrainian].

8. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 30 chervnya 2019 roku u spravi № 855/187/19. (2019). [Judgment of the Supreme Court of 30 June 2019 in case № 855/187/19]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82716383> [in Ukrainian].

9. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 5 lypnya 2019 roku u spravi № 855/230/19. (2019). [Judgment of the Supreme Court of 5 July 2019 in case № 855/230/19]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82858407> [in Ukrainian].

10. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 3 zhovtnya 2020 roku u spravi № 855/61/20. (2020). [Judgment of the Supreme Court of 3 October 2020 in case № 855/61/20]. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91969624> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 13.04.2021

УДК 342.565.2

DOI: 10.36550/2522-9230-2021-10-19-24

Мілова Тетяна Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
e-mail: tmilovanik@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1480-6772>

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ЗАБЕЗПЕЧУВАЛЬНОГО НАКАЗУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена характеристиці забезпечувального наказу як одного з актів Конституційного Суду України та практики його застосування. Зазначається, що запровадження даного виконавчого документа у практику органу конституційної юрисдикції зумовлено початком функціонування інституту конституційної скарги в Україні. Зауважено, що підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення. Способом забезпечення конституційної скарги є встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію.

У статті аналізується перший забезпечувальний наказ Конституційного Суду України та висвітлюються дискусійні питання, які виникли після його видання. Особлива увага звернена на дослідження найбільш суттєвих проблем, пов'язаних з законодавчим закріпленням та функціонуванням інституту забезпечувального наказу. Проаналізовано питання щодо органів Конституційного Суду України, уповноважених видавати забезпечувальний наказ. Зазначено, що поряд з Великою палатою є доцільним наділення даним правом і Сенати, оскільки вони є основним суб'єктом розгляду конституційних скарг. Колегіям пропонується надати право виходити з невідкладною ініціативою до Сенатів щодо вирішення питання про видання забезпечувального наказу у разі виникнення достатніх підстав. Визначено проблемні аспекти чинного законодавства щодо формулювання підстави для забезпечення конституційної скарги. Розглянута така ознака як «незворотність» наслідків як підстава видання забезпечувального наказу. При аналізі наслідку виконання рішення суду під кутом його зворотності, звернена увага на проміжний характер таких наслідків, тобто частково зворотних. Рекомендовано закріпити за суб'єктом права на конституційну скаргу права звертатись до Конституційного Суду України із відповідним клопотанням про забезпечення конституційної скарги.

Під час розкриття означеної проблематики було проаналізовано відповідні законопроекти, спрямовані на удосконалення юридичної природи забезпечувального наказу у практиці Конституційного Суду України.

Зауважено, що інститут забезпечувального наказу Конституційного Суду України потребує подальшого дослідження, обґрунтування ключових аспектів відповідної законодавчої регламентації та доцільного практичного застосування.

Ключові слова: Конституційний Суд України, акти Конституційного Суду України, забезпечувальний наказ, конституційна скарга.

Milova T. LEGAL NATURE OF THE SECURITY ORDER OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE

The article is devoted to the characteristics of the security order as one of the acts of the Constitutional Court of Ukraine and the practice of its application. It has been noted that the introduction of this executive document into the practice of the body